

Využití dat ze sčítání

Jakub Fischer: Data jsou pro nás nezastupitelná

O využití dat ze SLDB v akademické a výzkumné sféře jsem vedl rozhovor s Jakubem Fischerem, vedoucím katedry ekonomické statistiky a prorektorem Vysoké školy ekonomické v Praze.

Proč potřebujete data ze SLDB?

Data ze SLDB jsou v mnoha směrech jedinečná. Neexistuje žádný jiný datový zdroj, který by nám například mohl popsat podrobnou vzdělanostní strukturu populace. Jestliže se rozhodneme například hodnotit výnosnost investic do lidského kapitálu, musíme nutně úroveň vzdělání znát. Zabývali jsme se třeba vazbou mezi úrovní terciárního vzdělání a ekonomickou výkonností regionů. Zjistili jsme, že regiony, kde je vysokoškolské vzdělání na nižší úrovni, vykazují také nižší ekonomickou výkonnost.

Jak toto zjištění může ovlivnit běžného občana?

Běžného občana se tato zjištění dotýkají velmi silně, i když možná na první pohled nepřímě. Například politici mohou i na základě našich analýz, založených na výsledcích SLDB, formulovat vysokoškolskou politiku státu. V poslední době třeba existuje úvaha o možné postupné centralizaci vysokoškolského vzdělávání, o koncentraci špičkových doktorských programů a případně i některých magisterských programů do metropolí, tedy především do Prahy, Brna a Ostravy. Naše výzkumy ukázaly, že to pro hospodářský vývoj regionů nemusí být dobře. Zjednodušeně tedy můžeme říct, že náš výzkum může nepřímě ovlivnit, zda a v jakém rozsahu bude v nějakém regionu dostupné vysokoškolské vzdělávání. A to je myslím informace, která už může třeba potenciální studenty zajímat.

Foto: Archiv Jakuba Fischera

Proč jsou pro vaše výzkumy důležitá právě data ze SLDB, určité probíhají i jiné průzkumy?

Zkoušeli jsme například pro naše potřeby použít data z Výběrového šetření pracovních sil. Provedli jsme kritické srovnání dat, které poskytlo v 1. čtvrtletí 2001 výběrové šetření a které poskytlo SLDB 2001 a zjistili jsme, že na celorepublikové úrovni nebo na úrovni krajů se data prakticky nelišila, když jsme ale potřebovali jít hlouběji, byla už přesnost dat z výběrového šetření nedostatečná.

Můžete to nějak přiblížit?

Pokud jsme například potřebovali zjistit, kolik vysokoškolsky vzdělaných nezaměstnaných žen ve věku 30 až 50 let je v Karlovarském kraji, nebylo již tuto informaci možné s dostatečnou přesností zjistit jinak než ze SLDB. To není nic proti jiným šetřením, ale musíme si uvědomit, že ostatní šetření jsou výběrová, což jejich využití v některých případech nutně omezuje.

Jakou oblast kromě vysokoškolské politiky mohou data z vašich výzkumů ovlivnit?

Nejedná se pouze o vysokoškolskou politiku, jde i o základní a střední školství. To je z hlediska regionů o to podstatnější, protože zatímco na formování vysokoškolské politiky se regiony podílejí pouze zprostředkovaně, střední školy jsou kraji přímo zřizovány. Podrobná data ze SLDB pak mohou být dobrým nástrojem pro řízení školství právě na regionální úrovni.

Hasiči zachraňují životy

„Pro hasiče jsou data získaná ze SLDB nezastupitelná“, říká Tomáš Kubín. Jelikož se riziko požáru bohužel potenciálně dotýká každého občana ČR, je obzvláště důležité, aby pro svá rozhodnutí měli hasiči co nejpřesnější informace.

Data ze SLDB využívají hasiči ve dvou rovinách. První rovina, ve

kteří se s daty pracuje, je rovina detailních informací o jednotlivých objektech. O využití těchto dat hovoří Tomáš Kubín, vedoucí oddělení komunikačních a informačních systémů v Pardubickém kraji.

Jaká data jsou pro hasiče z formulářů, které občané v rámci SLDB vyplňují, nejdůležitější?

Je to například materiál nosných zdí, počet nadzemních podlaží nebo počet lidí v budově. Tato da-

ta společně s daty z jiných zdrojů dávají dohromady databázi, která pomáhá hasičům v jejich rozhodování.

Jak přesně vypadá to využití v praxi?

Když vyrazí jednotka k požáru, musí si velmi rychle zjistit informace o objektu, ke kterému jede. Velitel si proto vyžádá základní informace a dozví se například, že se jedná o dům, který má šest

nadzemních poschodí. Podle toho se musí zařídit a připravit plán zásahu. Jiný postup je třeba zvolit u dřevěného objektu, jiný u objektu z cihel. Všechny tyto informace musí mít jednotka co nejrychleji k dispozici, nemohou zjistit teprve po příjezdu, co je to za objekt, a shánět nějaké informace.

Druhou rovinou, ve které hasiči data ze sčítání používají, je tvorba tzv. zabezpečení plošného pokrytí území jednotkami požární ochra-

ny. O využití dat v této rovině jsem hovořil s Pavlem Rožboudem, ředitelem ÚO v Českém Krumlově.

Co vlastně znamená zabezpečení plošného pokrytí území?

Každému území (obci) je přiřazen určitý stupeň nebezpečí. Ten se skládá ze tří dílčích kritérií. První kritérium je mimo jiné založeno na skutečnosti, zda se na území nachází strategické nebo hodnotné objekty, zástavba je umístěna v záplavovém území, jsou zde velké rekreační oblasti. Historické centrum města s mnoha kulturními památkami nebo území, kde se nacházejí nemocnice či průmyslové areály, bude mít vyšší koeficient než obyčejná zástavba. Druhé kritérium hodnotí, kolik hasičských zásahů je na daném území v průměru za rok. Statistika vyplývá z posledních pěti let. Čím více zásahů, tím je koeficient nebezpečí

Foto: HZS Pardubického kraje

vyšší. A konečně třetí kritérium se týká počtu potenciálně ohrožených obyvatel. Toto kritérium je v porovnání s ostatními dvěma nejdůležitější.

A to je právě kritérium, které je počítáno na základě dat ze sčítání, je to tak?

Přesně tak. Podle výsledků sčítání upravíme počty trvale žijících obyvatel na jednotlivých územích,

aby odpovídaly aktuálnímu stavu. Pak propočteme nově stupeň nebezpečí.

Proč je tedy pro občany důležité, aby se přesně sečetli, jak to konkrétně může ovlivnit výpočet stupně nebezpečí území?

Jednoduchý příklad nabízí obec, která se od posledního sčítání významně rozrostla. Zatímco dříve zde žilo například 990 obyvatel,

nyní je to již 1 010. Podle tabulek je obci přiřazen zmiňovaný koeficient nebezpečí. Zatímco obcím, které mají 201 až 1 000 obyvatel, přísluší koeficient 5. Obce, které mají 1 001 až 3 000 obyvatel již mají koeficient 10, tedy jednou tak vyšší. V našem případě tedy stačí, aby dvacet občanů řádně nevyplnilo sčítací listy, a obec zůstane v nižším stupni nebezpečnosti, ačkoliv by již měla právo být ve stupni vyšším.

Jaký přesně dopad pak má stupeň nebezpečí na požární výjezd?

Jednoduše řečeno, podle stupně nebezpečí se na jedné straně stanovuje velikost zásahové jednotky (počet hasičů, techniky atd.) a na druhé straně rychlost dojezdu k případu. Čím vyšší stupeň nebezpečí, tím víc hasičů a techniky musí být k dispozici a tím rychleji se musí k požáru dostat.

Plánování hromadné dopravy

Petr Ježdík – vedoucí odboru kvality služeb společnosti ROPID (Regionální organizátor Pražské integrované dopravy) a Filip Drápal – tiskový mluvčí ROPIDu vysvětlují, jak využívají data ze sčítání při plánování hromadné dopravy.

Proč jsou pro ROPID data ze sčítání důležitá?

Podle dat ze sčítání zjistíme, jaká je například dojíždka ze Středočeského kraje do Prahy nebo jak se lidé po Praze pohybují. Zajímají nás především přepravní proudy místa bydliště do zaměstnání nebo do školy. Na jejich základě pak můžeme dopravu naplánovat tak, aby odpovídala aktuálnímu vývoji trendů.

Jak konkrétně můžete dopravu upravit?

Vezměme jako příklad, že existuje linka z bodu A do bodu B. Ta trasa je historicky daná, vycházela z nějakých potřeb, například v bodě B byla továrna. Pokud ale nyní zjistíme, že lidé jezdí po trase A-B jen proto, aby pak dále pokračovali do bodu C, můžeme naplánovat přímé spojení A-C, udělat tak pro lidi přesun komfortnější.

V čem jsou data ze SLDB přímější než data běžných průzkumů?

Předně se z nich dozvíme, jakým směrem lidé cestují. V běžně prováděných průzkumech zjistíme pouze vytíženost linek, už ale ne směry pohybu cestujících. Také je důležité, že SLDB je jednorázová akce, díky které získáme aktuální data pro celou republiku, pro nás

Foto: České dráhy

jsou samozřejmě zásadní data ze Středočeského kraje a Prahy.

Jaké otázky ve formulářích jsou pro vás nejdůležitější?

Jednak je pro nás důležitý počet lidí v obci, protože pak můžeme porovnat údaje s těmi z minulého sčítání a zjistíme, jak se počty obyvatel změnily. Jestli se například nějaké městečko u Prahy výrazně rozroste, je tomu třeba přizpůsobit

také dopravu. Zásadní jsou pro nás kolony, kde občané vyplňují, kam za prací nebo do školy dojíždí, jaké používají dopravní prostředky, jak dlouho jim cesta trvá, kolikrát ji absolvují. Pokud například zjistíme, že někde lidé preferují více vlak oproti autobusu, můžeme se tomu přizpůsobit.

Letos se ve sčítacím formuláři budeme občanů poprvé ptát na takzvané faktické bydliště, pomůže vám tato otázka?

Tato otázka je pro nás velice důležitá, my musíme dopravu plánovat podle skutečnosti. Pokud tedy někdo na svém trvalém bydlišti nebydlí, je to pro nás při plánování dopravy komplikace. Velmi vítáme, že bude ve formuláři dotaz na faktické bydliště, kde lidé skutečně žijí.

Řídící instituce

Starosta Prahy 2 Jiří Paluska objasňuje, proč jsou informace ze SLDB 2011 pro obce důležité, a jak se konkrétně budou data ze sčítání využívat právě na Praze 2.

Sčítání nám poskytuje zcela zásadní informace pro plánování a úvahy v oblastech školství, dopravy nebo bytové politiky. Od posledního sčítání uběhlo již deset let a nutně potřebujeme aktuální data.

Prováděli jste si během těch posledních deseti let také nějaké vlastní průzkumy, abyste zjistili informace o občanech Prahy 2?

Takové průzkumy sice občas proběhnou, neodrážejí ale realitu tak přesně jako sčítání, a navíc nejsou oficiální. Data ze sčítání a jejich komplexnost prostě nelze nahradit.

Zmínil jste oblast školství, jak právě tam mohou data ze sčítání pomoci?

Podle aktuální situace víme, že jsou například školky plně obsazené, netušíme ale, jakému zájmu budeme výhledově čelit, kolik potenciálních dětí ve „školkovém“ věku máme. To by byl pro nás velmi potřebný údaj. Stejně tak bychom rádi postavili ještě druhé jesle někde u Karlova náměstí, je ale velmi těžké odhadnout požadovanou kapacitu. V tom nám právě data ze sčítání výrazným způsobem pomohou.

Říkal jste, že data využijete také v oblasti dopravy, jak si to má občan představit?

Na Praze 2 používáme takzvané zóny placeného stání. Je těžké stanovit poměr parkovacích míst pro rezidenty a nerezidenty. Myslím, že zde nám právě sčítání pomůže, budete se přece ptát na osobní auta?

Foto: Informační portál MČ Praha 2

To vás bohužel musím zklamat, ve formulářích se na majetek občanů neptáme, žádné dotazy týkající se počtu praček, ledniček nebo právě osobních automobilů proto občané nebudou muset vyplňovat.

To jste mě trochu zaskočil, ale chápu, že to občané přivítají, že takové otázky nejsou příjemné...

Přesně tak, ale abychom se vrátili k Praze 2, jak data využijete třeba v sociální oblasti?

Zde se jedná především o seniory. Když budeme vědět kde a kolik se-

niorů bydlí, budeme moci lépe promyslet kapacity bydlení pro seniory. Jde o to, že zvyšování nájemného a jeho deregulace postihuje nejvíce právě seniory a je nutné vybudovat záchrannou sociální síť.

Letos bude sčítání poprvé možné vyplnit po internetu, stejně tak zjistíme, kolik domácností má k internetu přístup, využijete nějak tato data?

Tak určitě. Snažíme se s občany komunikovat elektronicky. Často jde ale zatím jen o jednosměrnou komunikaci směrem k občanovi, chceme, aby ale také občané začali s úřadem aktivně komunikovat. Je důležité vědět, kdo má k internetu přístup, abychom podle toho mohli naši komunikaci plánovat.

Co data ze sčítání ještě ovlivní, měl byste nějakou zajímavost na konec?

Například se podle dat ze sčítání plánují kapacity knihoven, to je myslím zajímavé a málo kdo to ví.

Nákup vakcín pro děti

Také na ministerstvu zdravotnictví využívají data ze sčítání. Jedna z oblastí, kde je přesnost dat velmi důležitá, je nákup očkovačích vakcín pro děti. O tom, jak souvisí sčítání obyvatel s nákupem vakcín, jsem si povídal s vedoucí oddělení epidemiologie Ministerstva zdravotnictví ČR MUDr. Sylvií Kvášovou.

K jakému účelu data používáte?

V České republice je nastaven systém očkování, který je ustanoven

vyhláškou o očkování. Ta hovoří o očkovacím kalendáři dětí. Pro nás je důležité vědět, kolik například jedno či dvouletých dětí v republice máme. Očkování dětí totiž hradí stát a my musíme pro výběrové řízení pro nákup vakcín znát potřebný objem podle počtu dětí v jednotlivých populačních ročnících. Součástí zadání zakázky je i její cena, zde jsou ty počty důležité.

Lze tedy říct, že v případě nepřesných dat bude objednávka buď zbytečně velká nebo naopak nedostačující?

Ano, pokud by byl počet dětí špatně stanoven, pokud by se děti špat-

ně sečetly, mohou nastat dvě situace. Objednáme buď zbytečně mnoho vakcín, což zakázku prodraží. Nebo naopak příliš málo, pak by byl vakcín nedostatek.

Ve smlouvách jsou ale asi nějaké mantinely, existuje určitě možnost vakcíny přiojednat, nebo ne?

To je pravda, ve smlouvě je vždy nějaká rezerva. Ta ale nemůže být nekonečně velká. V případě, že by byla data hodně zkreslená, může se opravdu stát, že třeba určitou dobu nějaká vakcína nebude k dispozici. Naši dodavatelé si totiž také musejí dělat plány, a pokud bychom po nich chtěli

najednou rychle přiojednat velký objem, nemusely by je mít okamžitě na skladě. Naopak v případě, že by vakcín byl nadbytek, došlo by ke zbytečným výdajům. Je proto velmi důležité, aby lidé přistupovali k vyplňování zodpovědně a poskytli nám tak co možná nejpresnější data.

Počet dětí se samozřejmě každým dnem mění a sčítání se koná jen jednou za 10 let, ale právě data ze sčítání jsou základem pro výpočet aktuálního počtu obyvatel. K počtu ze sčítání se pouze přičítají nově narození a přistěhovalí, a odčítají se zemřelí a odstěhovaní.

Politika životního prostředí

Česká informační agentura životního prostředí – CENIA – je příspěvková organizace zřízená Ministerstvem životního prostředí ČR, jejímž hlavním úkolem je shromažďovat informace z oblasti životního prostředí a zajistit k nim přístup veřejnosti. O tom, jak CENIA využívá data ze SLDB, společně odpovídaly tisková mluvčí agentury Eva Branišová a redaktorka Statistické ročenky životního prostředí ČR Veronika Jandová.

Jak vlastně CENIA využívá data ze SLDB?

U nás zpracováváme dva typy materiálů, pro jejichž tvorbu jsou data ze SLDB velmi důležitá. Jedná se o Statistickou ročenku životního prostředí ČR a o Zprávu o životním prostředí České republiky.

Co tyto publikace obsahují?

U ročenky se jedná o souhrn statistických informací k životnímu prostředí v ČR. Například kapitola věnující se obyvatelstvu a jeho pohybu nebo kapitola o dopravě využívají data ze SLDB. Zpráva o životním prostředí ČR je důležitý dokument předkládaný vládě a schvalovaný parlamentem.

Znamená to tedy, že na základě Zprávy, kterou zpracováváte, dělají politici rozhodnutí, která ovlivňují životní prostředí a tedy i každého občana ČR?

Ano, to je pravda. Tato Zpráva skutečně slouží politikům jako podklad pro rozhodnutí v oblastech životního prostředí, která se pak promítou do závazného dokumentu, jímž je Státní politika ŽP ČR.

Jaká konkrétní rozhodnutí mohou politici na základě Zprávy připravit? Co tedy vlastně mohou data ze SLDB nepřímo ovlivnit?

Názorným příkladem může být třeba problematika čistíren odpadních vod. Podle zákona musí mít obec od určitého počtu obyvatel čističku. Předpokládáme, že existují obce, které se vyliďňují nebo naopak rostou. Podle SLDB 2011 zjistíme skutečný počet obyvatel a budeme tak schopni říci, které obce čističku mají mít a které nemusí.

Velmi důležité je pro nás také vědět, jakým způsobem lidé topí.

Na základě těchto dat ze SLDB můžeme sestavit mapy oblastí, které potenciálně nejvíce znečišťují životní prostředí. V poslední době se objevuje trend, že ubývá znečištění z velkých zdrojů a přibývá znečištění z malých zdrojů. Politici pak mohou navrhnout řešení takových problémů, například nějakou motivující kampaň nebo ještě lépe ekonomickou pobídku, aby lidé přestali spalovat v domácích kotlích nekvalitní uhlí, odpadky a různé podomácku vyrobené náhražky paliva. Ovzduší ve venkovských sídlech by to velmi prospělo.

Děkují za rozhovory.

Všechny rozhovory na straně 12 až 15 připravil Jan Sedláček komunikace SLDB

Zrcadlo naší společnosti

Stojí za zamyšlení, že se lidé v historicky dávné i nedávné době k jakémukoliv sčítání stavěli spíše skepticky a rezervovaně, vstřícně jen ojediněle. Snad to souvisí s lidskou obavou, že někdo, nějaký vzdálený úřad se snaží vstoupit do soukromí člověka. To si ale každý chrání a nerad otevírá dveře svého vlastního vnitřního světa. Nicméně Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011, stejně tak i kdykoliv jindy, je pro každý stát užitečnou nutností už i proto, aby si zodpovědní státní činitelé dobře uvědomili, že nejsou samovládci neurčité beztvaré lidské masy. Matematicky vzato, lidská masa je pro lid, pro jednotlivého člověka, množina nedůstojná. Jistě je moudré a nutné dát obyvatelům té které země, v našem případě obyvatelům ČR, informace o motivech sčítání, protože v historii se lidé sčítání obávali

i proto, že přesně nevěděli, k čemu je dobré a jestli se náhodou údaje sčítáním získané, nezneužijí, eventuálně se nepoužijí proti nim. K vyčerpávajícím informacím se nutně musí připojit i srozumitelný komentář, který bude více nabídkou než jen chladným úředním pokynem.

Individuální přístup

Předností je, že každý obyvatel ČR je osobně vnímán, a proto dostane svůj vlastní formulář k vyplnění. Není a přece nikdy nemůže být jen číslem. Vědomě, příp. s pomocí druhých, svěříme své osobní údaje úřední listině. Ošidili bychom se sami, kdyby u tohoto zůstalo. Je třeba, abychom neztráceli vědomí, že naše vlastní osobní údaje odevzdáváme státní instituci s důvěrou a současně od ní právem očekáváme, že důvěr-

ně bude s nimi zacházet. Citlivým místem sčítacího formuláře zvláště pro nábožensky založené a k určité církvi se hlásící lidi bude jistě kolonka, do které se vlastně člověk vkládá se svou vlastní duší. Zde však vodítkem při vyplnění nemůže být stud, strach, obava. I z těchto údajů se pozná, jakého ducha má naše česká společnost. A to je hodnota nemalá a vzácná.

Transparentnost sčítání

Velkou výhodou sčítání je i výsledek, následně zveřejněný všem zúčastněným, tedy nejen úzké tajemné skupince vyvolených. Je nezbytné, abychom se všichni oficiálně dozvěděli, že nás není málo, abychom stále netrpěli tím nešťastným typicky českým méněcenným komplexem, že všechno u nás je špatné, zaostalé, nevyspělé, špinavé, nemoderní,

Foto: Archiv Jana Baxanta

malé atd. Objektivní výsledek sčítání má dodat zdravé sebevědomí z rozmanité naší pospolitosti a současně i nastavit nekompromisní zrcadlo skutečností, které se odkryjí a společnému českému domovu neprospívají. Je užitečné pro každého z nás skutečnou tvář pravdy znát.

Mons. Jan Baxant
biskup litoměřický